

А. В. Сагайдак

здоб. III курсу економіко-правового факультету

ОНУ імені І. І. Мечникова

Науковий керівник: ст. викл. Є. М. Корнєєва

ВІДШКОДУВАННЯ УПУЩЕНОЇ ВИГОДИ ЗА ПОРУШЕННЯ ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Як правило, заходи цивільно-правової відповідальності застосовуються до тих осіб, що вчинили певне правопорушення. Говорячи за правопорушення в договірних зобов'язань, слід вказати, що ним вважається дія або бездіяльність однієї із сторін, внаслідок якого відбулось порушення норм цивільного права або договірного зобов'язання. Так в Цивільному кодексі України (далі ЦК України) передбачено, що порушенням зобов'язання є його невиконання або виконання з порушенням умов, визначених змістом зобов'язання

(неналежне виконання) [1, ст. 610]. Тобто зазначена стаття породжує важливе правило, яке полягає у тому, що відповідальність у договірних зобов'язань настає за невиконання або неналежне виконання боржником своїх зобов'язань [2, с. 57].

На практиці з такими вимогами переважно звертаються у випадках неякісної поставки товару, невиконання зобов'язань з повернення майна на підставі припинення договору найму (оренди), невиконання зобов'язань за зобов'язанням з договору банківського рахунку тощо. В даному випадку, для того щоб виникло право на відшкодування збитків, потерпілій стороні потрібно лише довести сам факт порушення зобов'язання. Це означає, що не потрібно доводити вину боржника, оскільки в цивільному праві існує презумпція вини, яка міститься в ч.2 ст.614 ЦК України [1, ст. 614].

Варто акцентувати увагу на тому, що законодавець в п.2 ст. 22 ЦК України встановив, що збитками є доходи які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода) [1, ст. 22].

Таким чином, підставами виникнення права на відшкодування збитків є будь-яке порушення договору, як невиконання, так і неналежне виконання зобов'язань, крім випадків, коли має місце випадок або дія непереборної сили (ч. 1 ст. 617 ЦК України) чи застосовується виняткова неустойка, передбачена законом або договором (ч. 3 ст. 625 ЦК України) [2, с. 57].

Особливої уваги необхідно приділити питанню договору як підстава відповідальності. Так сторони при укладанні договору повинні насамперед зосередити увагу на питанні відшкодування

збитків та відповідальності у разі невиконання та неналежного виконання зобов'язання. З огляду на це, законодавець за допомогою норм ЦК України зазначив, що сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості [1, ст. 627]. До того ж слід вказати, що збитки відшкодовуються у повному обсязі, якщо договором або законом не передбачено відшкодування у меншому або більшому розмірі. Якщо особа, яка порушила право, одержала у зв'язку з цим доходи, то розмір упущеної вигоди, що має відшкодовуватися особі, право якої порушено, не може бути меншим від доходів, одержаних особою, яка порушила право [1, ст. 22].

Відповідно за порушення зобов'язання, що встановлена договором або законом наступають негативні наслідки, які можуть виявлятися у наступному : 1) припинення зобов'язання внаслідок односторонньої відмови від зобов'язання, якщо це встановлено договором або законом, або розірвання договору; 2) зміна умов зобов'язання; 3) сплата неустойки; 4) відшкодування збитків та моральної шкоди [1, ст. 611]. Прикладом може слугувати Принципи УНІДРУА 2010, а саме ст.7.4.1, яких кваліфікує порушення договору як підставу права на відшкодування збитків [3, ст. 7.4.1]. Таким чином, за порушення договірних зобов'язань настає цивільно-правова відповідальність, що настає з моменту, коли потерпіла сторона звертається з умовою про відшкодування порушення умов договору до боржника, наводячи конкретні факти такого порушення.

Так ними можуть бути, зокрема : сам факт порушення договору, відповідно збитки, а також причинний зв'язку між збитками і порушенням договору тощо.

Розкриваючи питання невиконання та неналежного виконання зобов'язань, потрібно розуміти, що крім невиконання договору в сучасній практиці існує також переддоговірний період. Слід вказати, що переддоговірні збитки (переддоговірні витрати) можуть включати в себе витрати, що пов'язані безпосередньо із підготовкою та організацією виконання договору. Тому необхідно звернути увагу, що відшкодування переддоговірних збитків (переддоговірних витрат) це скоріше виключення із правил, що містяться в ст.22 ЦК України. Таким чином, потерпіла сторона має доводити не традиційний причинний зв'язок між порушенням договору і збитками, а причинний зв'язок між порушенням порядку укладення основного договору (ч. 2 ст. 635 ЦК України) та витратами, понесеними у розрахунку на майбутній договір [2, с.58]. Так відповідальність за Принципами УНІДРУА встановлюється у разі несумлінного ведення переговорів, коли одна із сторін, вступаючи в переговори, не має на меті досягти згоди з іншою стороною [3, ст. 2.1.15].

Доволі слушним є питання, що стосується документів, завдяки яким доводиться саме факт порушення умов договору. Ними можуть бути насамперед належно оформлені договори, додатки та протоколи, специфікації та інші документи, що в повній мірі характеризують контрагентів. Окрім цього, також потрібні документи, що підтверджують факт невиконання та неналежного виконання зобов'язань. Як приклад, такими доказами можуть виступати

комерційні акти, належно оформлені довідки про відсутність передбачених договором товарів, транспортні документи, акти експертизи тощо. Так наприклад для обґрунтування упущеної вигоди від поставки неякісного товару необхідно використовувати такі документи: акт приймання-передачі продукції за якістю; акт про виявлені дефекти із зазначенням винних осіб та причин браку; акт експертизи; довідки про фактичну продуктивність обладнання за попередні дні (тижні) з відповідного виду продукції; довідки про наявність матеріалів, необхідних для виробництва продукції; виписки з карток обліку відповідних видів матеріалів, за винятком непоставлених; договори і переддоговірні документи, які свідчать про можливість реалізації невироблених внаслідок порушення товарів тощо [2, с. 83].

Досить важливим є також питання щодо розрахунку упущеної вигоди при порушенні договірних зобов'язань. З цього приводу найбільш вдало висловився Вищий господарський суд України, зокрема у постанові від 27 жовтня 2005 р. у справі № 24/64 зазначив, що при обрахуванні розміру упущеної вигоди мають враховуватися тільки ті точні дані, які підтверджують реальну можливість отримання грошових сум або інших цінностей за умов належного виконання боржником зобов'язання, розмір упущеної вигоди повинен визначатися з урахуванням часу, протягом якого тривали протиправні дії відповідача, та розумних витрат на отримання доходів, які поніс би кредитор, якби не відбулося порушення права [4, с.103].

Необхідно звернути увагу, що в більшості випадків суди відмовляють в задоволенні позову про відшкодування упущеної

вигоди. Вони аргументують це тим, що недостатньо підстав для його застосування, зокрема недоведеність факту її завдання або розміру [2, с. 69]. Прикладом на підтвердження моїх слів може слугувати Постанова Верховного Суду від 16 червня 2016 р. за № 521/1109/16-ц, в якій йдеться про те, що позивачі уклали з відповідачем попередні договори купівлі-продажу транспортних засобів. В даному договорі сторони передбачили обов'язок укласти договір оренди авто і обов'язок відповідача здійснювати щомісячно орендну плату за користування авто до моменту укладення основного договору купівлі-продажу автомобілів. Відповідач, в свою чергу, перестав здійснювати будь-які платежі та не повертав транспортні засоби, продовжуючи ними користуватись. Позивачі визначили недоотримані орендні платежі як упущену вигоду та звернулись до суду з відповідним позов. В своєму рішенні суд першої інстанції частково задовольнив позовні вимоги про відшкодування збитків, а в частині відшкодування упущеної вигоди - відмовив в задоволенні позову [5].

Отже можемо зробити висновок, що інститут відшкодування упущеної вигоди у договірних зобов'язань є важливим механізмом для належного захисту порушених прав особи та дисциплінування боржника, шляхом притягнення останнього до цивільно-правової відповідальності. Як з'ясувалось, таке притягнення до відповідальності може здійснюватися шляхом певних підстав, яке виявляється у невиконанні або неналежному виконанні договірних зобов'язань. До того ж, було з'ясовано, що такий вид стягнення як відшкодування упущеної вигоди у договірних зобов'язань може застосовуватись внаслідок певних елементів, які виявляються у :

протиправній поведінці боржника; наявності збитків; причинно-наслідкового зв'язку між протиправною поведінкою боржника та збитками; вини та встановлення заходів, вжитих стороною для одержання такої вигоди.

Список використаної літератури

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

2. Розізнана І. В. Відшкодування упущеної вигоди за порушення договірних зобов'язань в цивільному праві : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.03. Київ, 2014. 175 с.

3. Принципи міжнародних комерційних договорів УНІДРУА 2010. URL : <https://www.unidroit.org/wp-content/uploads/2021/06/Unidroit-Principles-2010-Ukranian-bl.pdf>.

4. Постанова Вищого господарського суду України від 27 жовтня 2005 р. Справа № 24/64. URL : http://www.arbitr.gov.ua/docs/28_1081938.html.

5. Постанова Верховного суду від 16 червня 2021 р. Справа №521/1109/16-ц. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/97828936?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress01&_ga=2.38362336.293520241.1664305470-578579462.1663399418.